

הרב אלון ארביב

מח"ס חוקת הפסח, וש"א"ס
נתניה

בענין סנדק צדיק מפורסם

לכבוד ידין אהוב ונחמד, איש חמודות בנעם המדות, הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ועוד, בני ברק יע"א.
אחדשה"ט ובט"ס,

דבר שאלתו הנוגעות לסנדקאות, באם יש לו אפשרות שיהיה סנדק צדיק מפורסם בשעות הצהריים או סנדק ירא שמים רגיל, בשעות הבוקר, מה עדיף ומה הטעם?
ראשית נקדים לכמה וכמה מדרשים המביאים את המקורות לכיבוד בסנדקאות.

מצינו במדרש רבה (בראשית פר' מז, ז) אשר השוו את ברית מילה לקטורת, שבשעה שמל אברהם את עצמו ואת ילידי ביתו, העמיד גבעה של ערלות, וזרחה עליהן חמה והתליעו ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת סמים וכעולה שהיא כליל לאישים.

וכבר הובא המדרש תהלים (סי' לה) שכשמל אברהם אבינו עליו השלום נרתע מאוד, ואחז בו הקב"ה במילה, שנאמר "וכרות עמו הברית" ונעשה לו הקב"ה סנדקאות, ונתן לו אז שבעת עממין וארצם. ובפרקי דרבי אליעזר (פכ"ט) מצויה גירסא: שהקב"ה נעשה שושבין לאברהם אבינו במילה, שנא' "וכרות עמו הברית", ומלאך גבריאל נעשה סנדק, עיי"ש.

עוד סימוכין מן התורה למצות סנדקאות בבראשית (ג, כג) בפסוק: "גם בני מכיר בן מנשה יולדו על ברכי יוסף", ותרגם בתרגום יונתן בן עוזיאל: בני מכיר בן מנשה כד אתילידו גזרינון יוסף. ופירש המפרש שם: רוצה לומר שיוסף היה סנדק, שעל ברכי יוסף היו נימולים.

הנה גם אצל דוד המלך ע"ה החשיב בזה הענין, כמובא בילקוט שמעוני (פלא"ה) בפסוק "כל עצמותי תאמרנה" וז"ל: אמר הקב"ה לדוד, מה אתה עושה, אמר לו אני משבחך בכל אברי, בראש אני מניח תפילין, בשערי לא תקיפו, בירכי אני עושה סנדיקוס (סנדק) לילדים בשעת מילה ופריעה.

מרן הבית יוסף בשם הסמ"ק כתב שמי שתופס הנער הוא כמו שליח ב"ד (טור יו"ד סי' רס"ה).

מעלת הסנדק

בגמ' ביומא (כו.) מובא לענין הקטורת שלא עשה שום כהן הקטרה פעמיים: תנא מעולם לא שנה אדם בה, מאי טעמא אמר רבי חנינא מפני שמעשרת. אמר ליה רב פפא לאבבי מאי טעמא, אי לימא משום דכתיב "ישימו קטורה באפך" (דברים לג, י) וכתיב בתריה "ברך ה' חילו" (שם פסוק יא). אי הכי עולה נמי הכתיב "וכליל על מזבחך", אמר ליה הא שכיחא והא לא שכיחא, וכו'.

והנה מה שהקשו בגמ' אי הכי עולה נמי דכתיב "וכליל על מזבחך", ומשני הא שכיחא והא לא שכיחא, ופירש רש"י: מסתברא דכי כתיב עושר אדלא שכיחא דאם לא כן נמצאו הכל

עשירים. ובתורה תמימה (שם) כתב, דמבואר בגמ' דמטעם זה לא היו הכהנים מניחין לכהן אחד להתעסק שתי פעמים במעשה הקטורת.

ובאמת מכח זה פסק הרמ"א להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רסה סעי' יא) שכל סנדק הוי כמקטיר קטורת, ולכן נוהגים שלא ליתן שתי ילדים אצל סנדק אחד, כדאמרינן גבי קטורת שמעולם לא שנה בה אדם, והיו מכריזין חדשים לקטורת.

ובדרכי משה (יו"ד סי' רסה ס"ק יא) הביא מהרי"ל (ריש הל' מילה סו, א) שכתב: דיפה כח הסנדק מהמוהל לקרות בתורה קודם המוהל, דהסנדק המחזיק הילד על ברכיו הוי כאילו בנה מזבח והעלה עליו קטורת, ומטעם זה כתב רבינו פרץ שאין רגילים ליתן ב' ילדים לבעל ברית אחד, משום דאמרינן ביומא (כו.) כל כהן שהקטיר פעם אחת לא היה מקטיר פעם שנית מפני שהקטורת מעשרת דכתיב "ישימו קטורה באפרך" וכתיב בתריה "ברך ה' חילו", אם כן כל פעם היה מעשרין בה אחד שלא הקטיר, הכי נמי ברית שהיא דומה לקטורת.

אמנם נראה שכל סגולתה של הקטורת שכליל היא לריח נוח ואין בה הנאה להדיוט, ועל כן ראוי לסנדק שתהיה מחשבתו טהורה לשמים, ולא יכוין להתעשר על ידי מצוה זו, שמאבד בזה מעלת המצוה שכל עיקרה כקטורת ועולת כליל. (עיין בספר טעם ודעת דברים לג,י).

ובאמת הגר"א בביאורו (סי' רסה סקמ"ו) מביא, "שלא ראינו סנדק מתעשר!" אך בתשובות והנהגות (ח"א יו"ד סי' תקפד) ביאר זאת דיש לומר שהעשירות לאו דוקא בממון, אלא בהצלחה לבטל כל גזירות ומחלות שנגזרו עליו ובני ביתו, ורק הקב"ה לבדו יכול להעיד אם מחמת זה הסנדק יתעשר.

ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קנט) שנתקשה במה שהפליג המהרי"ל בשם רבנו פרץ במעלת הסנדק משום שרגלי הסנדק הם מזבח הקטורת, הא המוהל הוא המקטיר הקטורת.

ותירץ שם וז"ל: דודאי להסנדק שייך לומר שהוא מסייע להמוהל בשעת המצוה ונטפל לו, דבלי ספק כשהיה התינוק מונח על השולחן או כסא ומטה לא היה נוח להמול כל כך כמו שהוא על ידי תפיסת הסנדק אותו, אמנם במה שנעשו רגלי הסנדק כעין מזבח, לזה לא יקרא המוהל מסייע או נטפל כלל, אף על פי שאילו לא היה הוא מוהל לא היה רגליו מזבח, מכל מקום לא בשביל זה יאמר עליו שהוא נטפל לו בזה, נמצא דהסנדק תרתי אית ביה, חדא שהוא כמזבח ועוד שהוא כמקריב על ידי שנטפל לו, מה שאין כן המוהל לית ביה אלא חדא לכן הפליג רבינו פרץ בשכר הסנדק יותר מבמוהל, עכ"ל.

ובספר זוכר הברית (סי' יט אות ב') הביא מספר שרביט הזהב שכתב: מצות הסנדק היא רבה, וגדולה מעלת הסנדק כי רגליו דומות למזבח וכאילו מקטיר קטורת לשמים וזוכה לעושר, שנאמר "ישימו קטורה באפרך" וסמיק "ברך ה' חילו". גם במהרי"ל (ריש הלכות מילה) כתב: שגדול מצות בעל הברית (שהוא הסנדק) ממצות המוהל, מפני שרגליו נדמו למזבח וכאילו מקטיר קטורת לשמים, עכ"ל.

מצווה חשובה

מצוה זו של סנדקאות יקרה וחשובה היא כמבואר בש"ע (יו"ד סי' רסה): "נוהגין לעשות כסא לאליהו שנקרא מלאך הברית וכשמניחו יאמר בפיו שהוא כסא אליהו: הגה ונוהגין להדר

אחר מצוה זו להיות סנדק לתפוס התינוק למוהלו (הגהות מיימוני פרק ג' דמילה) ויפה כח הסנדק מכח המוהל להקדימו לקריאת התורה דכל סנדק הוי כמקטיר קטורת (מהרי"ל בשם ר"פ).

וכתב השל"ה הקדוש - במסכת חולין - פרק נר מצוה (מא) שראוי לבחור איש צדיק למצוה זו: מצות סנדקאות הוא מצוה גדולה במאוד. במדרש שוחר טוב, החזק מגן וצינה, אמר דוד להקב"ה, במה שאתה עושה לי אני משבחך בכל אברי אשר בי, בראש אני מניח תפילין, בשערי לא תקיפו, בירכי אני עושה סנדקות לילדים הנימולים.

וצריך לחפש אחר יהודי כשר לעשותו סנדק, שהוא הבעל ברית, כדי שיבא אליהו ז"ל, וישב על הקתדרא מכוסה במעיל אצל בעל ברית. וצריך לחזור גם כן אחר אדם כשר למול, כדאיתא במדרש המול ימול, יבא טהור ויטפל עם הטהור, ולא יקח מוהל באהבת אדם רק אומן ומוחזק לכך. והחסיד מהר"י סג"ל כשנעשה הוא בעל ברית, היה נוהג לרחוץ ולטבול עצמו להחזיק התינוק בטהרה לברית, ואמר גדול מצות בעל ברית ממצות המוהל, מפני שרגליו דומה למזבח כאילו מקטיר קטורת לשמים.

וכן בקיצור ש"ע (סי' קסג): "ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מוהל וסנדק היותר טוב וצדיק". והנה בשו"ת חיים ביד (סי' עג) הזכיר הרב שהמנהג לתת לאבי האב סנדקאות ולאבי האם זה יהיה בילד הראשון וזה בילד השני: "... ובפרט אדם שיש לו בנים ובנות וילדו להם בנים שכולם נותנים הבן הראשון לאביהם מהבנים ומהבנות הבן השני כנהוג".

ועוד ציין בסימן עה למנהג זה: "בהיות שמנהג עירנו אומיר יע"א דמי שנולד בן ראשון הוא נותן להיות סנדיקוס (סנדק) מצד אבי הבן והבן השני הוא נותן לסנדיקוס לצד אם הילד".

ובסימן עו נשאל הרב על מקום שהיו מגרילים את המצוה וזכה בה בערמה איש מומר ופשוט מדברי הרב שיש להמנע ממש מלתת לאיש כזה את המצוה הזאת וטוב עשה מי שבקש ממנו לתת לו את המצוה במתנה: "שאלה באיש אחד שנולד לו בן והוא איש עני והטילו בגורל הנקרא ריפ"ה כדי להיות סנדק ובכלל הכתובים בשמות כתב מומר א' שנשתמד מבני עמינו חמשה שמות ויצא עליו הגורל והיו מצטערים עליו שלא יהיה המומר סנדיקוס (סנדק) וחילו פניו שיתנהו לת"ח אחד ירא ה' במתנה וכן היה אם מותר לת"ח לקבל מתנה זאת מיד המומר שהוא מין או לא".

והשיב: נראה דהיתר גמור דהגם אם יש מקום לפקפק ליקח דבר במתנה מיד שהוא מין או מומר מ"מ בדבר כזה שהוא מצוה דהוי כהקרבת קרבן ולא יהיה זה הרשע עומד ומקריב וע"ד שאמרו רז"ל במדרש גבי יעקב שלקח הבכורה מיד עשו שלא יהיה זה הרשע עומד ומקריב תבא עליו ברכה".

הגאון הקדוש מהרצ"א מדינוב נתן טעם על פי דברי הזוהר פרשת פקודי. (רנ"ה ע"ב): "בזמנא דאתגזר בר נש כו' ההיא ערלה דגורין ושדינן ליה לבר, כדין קיימא ההיא סטרא אחרא וחמא דהאי איהו חולקיה מקרבנא דא, כדין אתבר ולא יכיל לשלטאה ולקטרגא עליו, וסליק ואתעביד סנגוריא על ישראל קמיה קודשא בריך הוא, עד כאן. וזהו שקוראים אותו "סנדק" ר"ת סניגור נעשה דין קטיגור. (ברית אברהם הכהן נחל תשיעי ע' ר"ב).

וזה לשון מרן חיד"א בשו"ת ברכה (יו"ד סי' רס"ה אות ה'), יש במדרש טעם, שיש לדחוק את עצמו האדם להיות בעל ברית לפי שדומה אותה המצוה לקטורת כדאמרינן "בשעה שמל

אאע"ה את עצמו ואת ילידי ביתו ירד הקב"ה לשם, אמרו לו מלאכי השרת מה לך לפנות אל גבעת הערלות, כלומר מקום מטונף הוא, אמר להם חביבין עלי כטורת".

"וראוי לכל אדם להדר אחר מצוה זו, להיות סנדק ולתפוס את התינוק למוהלו. שכן מצינו בדוד המלך ע"ה (מדרש שוחר טוב תהלים פ' ל"ה), שנשתבח בעצמו, שהוא מקלט ומשבח להקב"ה בכל איבריו ועושה בהן מצוות, ובירכיו הוא נעשה סנדיקנים בילדים הנימולים עליהם". (הבט לברית שער שלישי ע' תי"א).

ומרן הבן איש חי בשו"ת רב פעלים (ח"ד סוד ישרים סי' יא) נשאל האם בחור רווק יכול להיות סנדק; והשיב שמותר אף שבדרך כלל נותנים לאיש גדול: "אבל איש אע"פ שהוא בחור מה טעם יש למונעו ממצוה זו וכי כהן שאין לו אשה אינו ראוי להקריב ורק בכה"ג ביה"כ כתיב וכפר בעדו ובעד ביתו ואמרו רז"ל ביתו זו אשתו כנודע. מיהו אם הוא קטן שעדיין לא השלים י"ג יש טעם קצת למנוע ולא מצד הדין אלא מצד חסידות וחיוב מצוה יען כי מצוה זו של סנדקות הואיל ויקרה היא מאד ראוי לעשותה ע"י גדול בר מצוה רק כל שהוא גדול אעפ"י שהוא בחור שלא נשא אשה אין קפידה בזה ומ"מ אעפ"י שאין קפידה בזה עכ"ז לא נהגו העולם לעשות מצוה זו בבחור מפני כי הדרך אם אבי הבן הוא עצמו אינו יושב סנדק אלא מכבד אחרים הנה הוא מכבד לאדם גדול ולא לבחור גם הבחור עצמו על הרוב מתבייש להיות סנדק לכן לא שכיח זה אבל אה"נ אם נודמן כך ורוצה הבחור להיות סנדק אין למנעו וזה ברור ופשוט ואין צורך להאריך בו והשי"ת יאיר עינינו בתורתו אכ"ר".

מעתה, אכן יש מצוה להדר שתלמיד חכם ירא שמים יהיה הסנדק, ואין לתת לרשע גדול להיות סנדק, אבל מאידך יש מנהג לתת לסבא מצד האב ולסבא מצד האם.

וזה לא פשוט לפגוע בהורים שמחכים ומצפים לקיום מצוה זו, לכן, אינני שוקל ובוהן ויודע מי ומה ראוי אבל איני חושב שאביך ואביו קרובים להיות רשעים גמורים כאלו, ואל תבואי איתם במשפט חלילה.

ברית מילה – בבוקר או בצעהרים

שנינו במסכת פסחים (ד): "כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצוות שנאמר וישכם אברהם בבוקר. וברש"י ד"ה נבדוק מצפרא כתב: דאיכא הקדמה לזריזים כדאשכחן גבי מילה ובזריזותיה דאברהם שנאמר: וישכם אברהם בבקר שלא המתין עד הנץ החמה. עכ"ל ובש"ע (יו"ד סי' רס"ב סע' א) כתב מרן וז"ל: וכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצוות ומלין מיד בבוקר.¹

ברית מילה היא זכות מיוחדת לזרעו של אברהם ודווקא לבני ישראל. מאברהם לומדים הרבה הלכות מילה. אחת מהם היא מצוות בזריזות. "וישכם אברהם בבוקר" כך עשה אברהם לעקידה. לכן מצווה לעשות ברית מילה מיד השכם בבוקר, אם אפשר – אחרי תפילת ותיקין. ואם לאו – מוקדם ככל האפשר.

1 אמנם יש לדון ע"פ המובא בגמרא ר"ה (לב): העובר לפני התיבה וכו', משום דכרוב עם הדרת מלך וכו', ומדברי הגמרא משמע שזריזין מקדימין למצוות, וזה עדיף טפי מכרוב עם הדרת מלך, שהרי הלל אומרים אותו בשחרית מפני שזריזין מקדימים למצות ואפילו שבמוסף הוא כרוב עם.

לסיכום, לעצם שאלת כבודו, באם יש לו אפשרות שיהיה סנדק צדיק מפורסם בשעות הצהריים או סנדק ירא שמים רגיל, בשעות הבוקר, מה עדיף ומה הטעם?

באם אין קפידא מצד המשפחות, ודאי וראוי והגון להדר ולמול את הבן (ובכיבוד סנדקאות ישב יר"ש רגיל!) בשעות הבוקר המוקדמות, ובזה ישפיע יותר חסידות והנהגה לרך הנולד, דמרוך כתב דוריון מקדימין למצוות.

איתא בגמרא כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה בתשיעי ועשירי, בהראות הבטחון שהוא בטוח בהקב"ה בודאי יכפר לו עוונותיו למחר, לכך הוי כעינוי, והתענית לבד לא הוי כעינוי כל כך, ומכח שאוכל מראה האמונה שהוא מאמין בהקב"ה. (נרפת צופים)

בגמרא כל האוכל ושותה בתשיעי וכו' התענה תשיעי ועשירי, לכאורה עשירי מיותר דהא באמת מתענה בעשירי, לכן נראה דאכילת תשיעי עצמו הוי כתענית ט' וי' לבד תענית עשירי שמתענה באמת, ונראה לענ"ד דמהאי טעמא מתודין בעייה"כ במנחה, דלכאורה תמוה הטעם דלקמן [פ"ז]: דקאמר שמא תטרוף דעתו בסעודה, והיא גופא קשיא דמכל מקום מה מועיל וידוי דיום ט', דהוידוי היא מצוה בעשירי שהוא יום העינוי וכו', ולפי מה שכתבתי אתי שפיר שאכילת תשיעי הוי כתענית עשירי באמת. (שפת אמת, מס' יומא דף פ"א:)